

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, заслуженого юриста України Теремецького Владислава Івановича на дисертацію Шляховчука Михайла Васильовича на тему «Адміністративно-правові засади здійснення судочинства в умовах дії надзвичайних правових режимів», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми дисертації

Безперервність здійснення правосуддя є необхідною умовою збереження верховенства права, реальності судового захисту та інституційної стійкості держави. У періоди воєнних, техногенних, природних чи інших масштабних криз судова влада не втрачає свого конституційного призначення, а навпаки – набуває особливої ролі у перевірці законності рішень органів публічної влади, відновленні порушених прав і забезпеченні справедливого балансу між потребами безпеки та правами людини.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України поставила перед судовою системою комплекс безпрецедентних викликів. Руйнування та тимчасова недоступність приміщень судів, зміна територіальної підсудності, евакуація суддів і працівників апаратів, кадровий дефіцит, перебої з електропостачанням і зв'язком, кіберзагрози, необхідність проведення засідань дистанційно та відновлення втрачених матеріалів справ безпосередньо впливають на можливість особи реалізувати право на судовий захист. Зазначені обставини засвідчили, що нормативні й організаційні механізми мирного часу не завжди забезпечують достатню гнучкість судочинства.

Актуальність теми посилюється тим, що надзвичайні правові режими допускають тимчасову зміну порядку діяльності органів публічної влади та обмеження окремих прав, однак не можуть нівелювати незалежність суду, право на справедливий розгляд справи та судовий контроль за діями виконавчої влади. Тому особливого значення набуває визначення меж допустимої адаптації процесуальних процедур, умов зміни підсудності, правил обчислення процесуальних строків та гарантій рівності учасників судового процесу.

Самостійний вимір проблеми становить цифровізація правосуддя. Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, електронний документообіг, віддалений доступ до матеріалів справи та відеоконференцзв'язок є не лише засобами оптимізації роботи судів, а й інструментами збереження доступу до правосуддя під час криз. Водночас їх застосування потребує належної електронної ідентифікації, захисту персональних даних, кібербезпеки, резервного зберігання інформації та недопущення цифрової нерівності.

Наукова актуальність дослідження зумовлена відсутністю усталеного комплексного адміністративно-правового підходу до здійснення судочинства за умов різних надзвичайних правових режимів. Більшість наукових праць присвячено окремим аспектам функціонування судів під час воєнного стану, дистанційному судочинству або захисту прав людини в кризових умовах. Натомість системне поєднання організаційних, управлінських, цифрових і процесуальних механізмів забезпечення безперервності правосуддя потребує подальшого доктринального осмислення.

Отже, обрана Шляховчуком М. В. тема є своєчасною, суспільно значущою і такою, що відповідає сучасним потребам науки адміністративного права та практики функціонування судової влади. Її дослідження має значення не лише для реагування на виклики воєнного стану, а й для формування стійкої моделі судочинства, здатної діяти за різних кризових сценаріїв.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами

Дисертацію виконано на кафедрі національного, міжнародного права та правоохоронної діяльності факультету бізнесу і права Херсонського державного університету в межах цільової комплексної програми «Теоретичні та практичні проблеми розвитку окремих галузей права» (номер державної реєстрації 0124U002381). Тему дисертації затверджено вченою радою Херсонського державного університету 28 листопада 2022 року (протокол № 5). Зміст дослідження узгоджується з визначеними напрямками наукової роботи, оскільки спрямований на розв'язання теоретичних і практичних проблем функціонування судової системи та забезпечення права на судовий захист у кризових умовах.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Структура дисертації є логічною та підпорядкована меті дослідження, що полягає у комплексному розкритті теоретико-правових засад здійснення судочинства в умовах дії надзвичайних правових режимів, визначенні проблем його адміністративно-правового забезпечення та розробленні пропозицій щодо вдосконалення законодавства. Поставлені завдання послідовно реалізовано у трьох розділах, які охоплюють загальнотеоретичний, організаційно-правовий і прикладний рівні проблематики.

У першому розділі «Загальнотеоретична характеристика здійснення судочинства в умовах дії надзвичайних правових режимів в Україні» розкрито поняття, сутність і види відповідних режимів, охарактеризовано багаторівневу правову основу діяльності судів та систематизовано гарантії реалізації права на судовий захист. Заслуговує на підтримку прагнення автора відмежувати правовий режим від правового регулювання, показати специфіку воєнного та надзвичайного стану, режиму зони надзвичайної екологічної ситуації, а також змішаних режимів. Важливим результатом є

класифікація гарантій судового захисту за змістом і функціональним призначенням.

У другому розділі «Правові та організаційні засади здійснення судочинства в умовах дії надзвичайних правових режимів в Україні» досліджено організацію роботи судів, дистанційну участь у судових засіданнях і зміну територіальної підсудності. Автор обґрунтовано пов'язує ефективність судочинства з кадровим, фінансовим, матеріально-технічним, цифровим та безпековим забезпеченням. Позитивною рисою є аналіз не лише нормативних положень, а й практики Верховного Суду, актів органів суддівського врядування, проблем функціонування ЄСІТС і досвіду судів у період пандемії COVID-19 та воєнного стану.

Науково й практично значущим є дослідження дистанційної участі у судовому засіданні. Здобувач розглядає її як засіб підтримання процесуальної взаємодії за просторової віддаленості учасників, порівнює особливості регулювання у різних видах судочинства та пропонує уніфікувати підстави відмови, визначити мінімальні технічні вимоги й протоколи реагування на збої зв'язку. Окремо порушено питання можливості дистанційної участі складу суду, що є актуальним, але потребує особливо ретельного нормативного врегулювання.

У межах аналізу територіальної підсудності переконливо показано її трансформацію з відносно стабільного елементу судоустрою у кризовий компенсаторний механізм забезпечення доступу до правосуддя. Обґрунтованими є пропозиції щодо законодавчого визначення підстав, строків і процедури зміни підсудності, електронної передачі матеріалів справи, повідомлення учасників та відновлення попередньої підсудності після припинення відповідних обставин.

Третій розділ «Удосконалення здійснення судочинства в умовах дії надзвичайних правових режимів в Україні» містить порівняльно-правове узагальнення досвіду Німеччини, Франції, Канади, Великої Британії, Японії та Австралії, а також авторські пропозиції щодо вдосконалення

національного законодавства. Важливим є висновок про неприпустимість усунення судового контролю навіть у найбільш складних кризових ситуаціях та необхідність поєднання фізичної безпеки, технологічної адаптації й організаційного перерозподілу справ.

Сформульована автором кризово-адаптивна модель поєднує блок організації та підсудності, блок цифрової захищеності й блок обчислення процесуальних строків. Такий підхід дає змогу перейти від фрагментарного реагування на окремі проблеми до системного бачення правового механізму безперервності правосуддя. Висновки до розділів і загальні висновки відповідають поставленим завданням та логічно впливають із проведеного аналізу.

Достовірність наукових положень і висновків дисертаційного дослідження

Достовірність одержаних результатів забезпечується належно обраною методологією та достатньою джерельною базою. У роботі використано діалектичний, формально-юридичний, логіко-семантичний, системний, структурно-логічний, порівняльно-правовий методи, методи аналізу, синтезу й аналогії. Автор визначив, для розв'язання яких завдань і в яких підрозділах застосовано відповідні методи, що свідчить про усвідомлений характер методологічного інструментарію.

Нормативну основу становлять Конституція України, міжнародні договори, закони та процесуальні кодекси України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України, органів суддівського врядування, суддівського самоврядування і Державної судової адміністрації України. Інформаційну та емпіричну основу сформовано з матеріалів судової практики, офіційних статистичних і аналітичних даних, повідомлень органів публічної влади та матеріалів про фактичне функціонування судів у кризових умовах. Список використаних джерел налічує 312 найменувань.

Основні висновки не суперечать змісту дисертації, а законодавчі й організаційні пропозиції пов'язані з виявленими проблемами. Це дає підстави оцінити наукові положення як достатньо аргументовані та достовірні.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження

Наукова новизна дисертації полягає у комплексному адміністративно-правовому осмисленні здійснення судочинства за надзвичайних правових режимів як системи взаємопов'язаних нормативних, організаційних, управлінських, цифрових і процесуальних механізмів, спрямованих на збереження доступності та безперервності правосуддя.

До результатів, одержаних уперше, належать класифікація гарантій реалізації права на судовий захист на нормативно-правові, інституційні, процесуально-матеріальні, організаційно-технічні та виконавчо-правові; авторське визначення організації роботи судів у кризових умовах як інтегративної категорії; розроблення кризово-адаптивної моделі правового регулювання; обґрунтування принципу цифрової безперервності правосуддя та визначення його складових.

Удосконалено пропозиції щодо дистанційної участі у судових засіданнях, теоретико-правову характеристику механізму зміни територіальної підсудності, порівняльну систематизацію зарубіжних моделей організації судочинства та положення щодо цифровізації правосуддя. Подальшого розвитку набули розуміння надзвичайного правового режиму як спеціального адміністративно-правового режиму, багаторівневої правової основи діяльності судів та необхідності гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами справедливого суду.

Сукупність зазначених положень поглиблює наукове розуміння механізмів забезпечення стійкості судової влади та має прикладну цінність для вдосконалення законодавства і практики організації судочинства.

Повнота викладу основних наукових результатів в опублікованих працях

Основні теоретичні положення та висновки дисертації викладено у восьми наукових публікаціях за темою дослідження: п'яти статтях у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та трьох доповідях, оприлюднених у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. Тематика публікацій охоплює особливості здійснення правосуддя під час воєнного стану, правову основу роботи судів, дистанційну участь, цифрові технології, територіальну підсудність і зарубіжний досвід.

У дисертації визначено особистий внесок здобувача у праці, підготовлені у співавторстві. Результати, що належать співавторам, не подано як особистий науковий доробок автора. Зміст публікацій у сукупності належно відображає основні положення дисертації, винесені на захист.

Практичне значення і впровадження результатів дисертаційного дослідження

Практичне значення дисертації полягає у можливості використання її положень у науково-дослідній, правотворчій, правозастосовній та освітній сферах. У правотворчій діяльності можуть бути враховані пропозиції щодо зміни територіальної підсудності, дистанційної участі у засіданнях, цифрової безперервності правосуддя, спеціальних правил процесуальних строків та організації роботи судів за надзвичайних обставин.

Для правозастосовної практики цінними є рекомендації щодо підготовки процесуальних документів, формування правових позицій та забезпечення реалізації права на судовий захист у період воєнного стану. В освітній і науковій сферах результати можуть застосовуватися під час викладання адміністративного права й актуальних проблем адміністративного судочинства, підготовки навчальних матеріалів та проведення подальших досліджень.

Упровадження результатів підтверджується актом НДІ публічної політики і соціальних наук від 15 травня 2026 року, актом адвоката Маляра

С. А. від 20 травня 2026 року № 2005/26 та актом Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 12 травня 2026 року № 13/25-252.

Дотримання академічної доброчесності та її принципів

Аналіз дисертації та публікацій за її темою дає підстави констатувати дотримання здобувачем загальноприйнятих принципів академічної доброчесності. Використані наукові позиції, нормативні матеріали, статистичні дані й судові рішення супроводжуються посиланнями на відповідні джерела. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів під час ознайомлення з роботою не виявлено.

Дисертація має самостійний характер, а положення наукової новизни, висновки та рекомендації пов'язані з власним аналізом здобувача. Особистий внесок у спільні публікації визначено у вступі, що дозволяє позитивно оцінити дотримання вимог щодо самостійності кваліфікаційної наукової праці.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження та не заперечуючи достовірності його основних результатів, вважаю за необхідне звернути увагу на окремі положення, що мають дискусійний або рекомендаційний характер і можуть бути додатково пояснені під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.1 автор до надзвичайних правових режимів відносить воєнний стан, надзвичайний стан і режим зони надзвичайної екологічної ситуації, а також виокремлює змішані (гібридні) режими (с. 13–32). Водночас основний масив подальшого аналізу і практичних рекомендацій зосереджено на воєнному стані та досвіді пандемії COVID-19. Оскільки пандемія сама по собі не була оформлена в Україні як окремий надзвичайний правовий режим, потребує додаткового пояснення, за якими критеріями відповідний досвід включено до предмета дослідження та наскільки сформульовані висновки можуть бути поширені на надзвичайний стан і режим зони надзвичайної екологічної ситуації.

2. Предмет дисертації визначено як адміністративно-правові засади здійснення судочинства, однак значна частина пропозицій стосується безпосередньо процесуального законодавства: підстав дистанційної участі, обчислення і поновлення процесуальних строків, передачі справ та зміни територіальної підсудності. У зв'язку з цим доцільно чіткіше розмежувати адміністративно-правову й процесуально-правову складові досліджуваного механізму та пояснити, у чому саме полягає адміністративно-правова природа запропонованої кризово-адаптивної моделі.

3. На сторінках 94–96, 115–116 та у загальних висновках автор обґрунтовує доцільність нормативного закріплення дистанційної участі суддів у судових засіданнях. Ця пропозиція є актуальною, однак потребує більшої конкретизації щодо місця перебування судді, порядку його автентифікації, гарантій відсутності стороннього впливу, забезпечення таємниці нарадчої кімнати, відкритості процесу, фіксування засідання та правових наслідків технічного збою. Без визначення таких запобіжників дистанційний формат може породити сумніви щодо дотримання принципів незалежності, безпосередності та справедливості судового розгляду.

4. Запропонована на с. 178–179 кризово-адаптивна модель складається з трьох блоків, тоді як у загальних висновках напрями вдосконалення правового регулювання розкрито через п'ять взаємопов'язаних напрямів. Для посилення прикладного значення цієї моделі доцільно пояснити співвідношення зазначених конструкцій, визначити правову форму її впровадження, критерії активації та припинення спеціальних механізмів, а також компетенцію Верховного Суду, Вищої ради правосуддя, ДСА України та керівництва конкретних судів у її реалізації.

Наведені зауваження переважно мають дискусійний або рекомендаційний характер, не спростовують основних наукових результатів дисертації, не знижують її теоретичної та практичної цінності й не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Загальна оцінка дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Шляховчука Михайла Васильовича на тему «Адміністративно-правові засади здійснення судочинства в умовах дії надзвичайних правових режимів» є завершеним, самостійним і комплексним науковим дослідженням актуальної проблеми адміністративного права.

За змістом, структурою, обсягом, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю висновків і практичним значенням здобутих результатів дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор – Шляховчук Михайло Васильович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:

завідувач сектору проблем реалізації
господарського законодавства
відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
Державної установи
«Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Макутова
Національної академії наук України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Владислав ТЕРЕМЕЦЬКИЙ

